

Három Kapos menti község népének részvétele a katolikus egyház hivatalos jeles napi ünnepein, az 1930-as évektől napjainkig

LANSZKI-SZÉLES GABRIELLA

Kaposvári Egyetem, Agrár- és Környezettudományi Kar
e-mail: lanszki.gabriella@ke.hu

LANSZKI-SZÉLES, G.: *Participation of the people of three Kapos villages on the official celebration of the Catholic Church from the 1930s to the present.*

Abstract: Recollection of religious holidays in the villages of Gölle, Kisgyalán and Fonó was completed on a calendar year, focusing on the most important church holidays. During the celebration human relationships between the villages were important and are important even today. The celebration of the sanctified days of the church year has changed over the past century for both the Church and the faithful due to the change in lifestyle, attitude, and the growth of material goods.

Keywords: religion, church, sanctified days, lifestyle, tradition, celebration, village

Somogy megye Külső-Somogy kistájához, Kaposvár vonzáskörzetéhez tartozó szomszédos falvak, Gölle, Kisgyalán, Fonó községek az elmúlt századokban, mind munkájuk, mind ünnepeik során szoros kapcsolatot ápoltak egymással. Mindhárom község vallását tekintve római katolikus. „A cselédség Somogyban is szinte egységesen a katolikus felekezethez tartozott.”¹ Göllében, Fonóban, a Magyar Kegyes Tanítórendnek volt birtoka, Kisgyalánban a Festetics család volt a birtokos 1945-ig. Fonó, Kisgyalán, Gölle az Igali járásba tartozó középparaszti jellegű községek voltak.

„A dolguk után járó emberek az 1960-es évekig, legtöbbször egyik faluból a másik faluba gyalog tették meg az utat. Ezért a szomszéd falubeliek, egymás határait, dűlőneveit nagyon jól ismerték, és legfőképpen jól ismerték, és ismerik egymás emberi tulajdonságait.”² „A közösségek gondolatvilágát döntően befolyásolták a mindenkor gazdasági, társadalmi viszonyok. Minden egyes falunak más a lelkülete, még ha ugyanazon szempontok szerint szemléli is egy és ugyanazon ember, akkor is teljesen más jellemvonások domborodnak ki mindegyik közösségben. Ez az eltérő gazdasági adottságukkal is magyarázható”³ Gölle, Fonó, lélekszámban is vezettek Kisgyalán előtt. A háború előtt minden harmadik vasárnap miséztek Kisgyalánban, a másik két vasárnap át kellett menni Göllébe. Az 1960-as évekig minden második hétvégén, majd azt követően Kisgyalánban is tart misét a göllei plébános minden hétvégén. „Az 1960-as években Gyalánban a káplán tartotta a misét.”

Fonóban 1815-ben benediktálták a templomot, 1979-től Gölle látja el a lelkipásztori szolgálatot. Göllében a római katolikus templom barokk 1756-ban épült (1. és

2. ábra).⁴ A három falu esetenként együtt tartja meg egyházi ünnepét. Jelen munkában, e községeknek a legfontosabb egyházi ünnepeinek ismertetése visszaemlékezések által történt. Az emlékek visszaidézésével összehasonlítottuk, hogy az emlékezet határától, napjainkig milyen változásokon ment keresztül az ünnepség módja, hogyan változtak a hagyományok. A szigorúan napján tartott ünnepek, sok esetben átkerültek vasárnapra. A ruházat is sokkal fontosabb szerepet töltött be, szinte csak egyházi ünnepek alkalmával vásároltak, varrtak új ruhát. Az öltözködésben is az ünnepi hangulat megteremtése volt az elsődleges. „Az Egyháznak a magyar néplélekre való hatása fölmérhetetlen. A nép készséges szívvel fogadta be tanításait, úgy érezte, hogy szolgálai által Isten szól hozzája. Az evangélium magvetése nem hullott rossz talajra. Megfogant, gyümölcsöt hozott: életté, világnézeté, költészetté érlelődött.”⁵

Az 1930-as években is – ahonnan a visszaemlékezésünk indul – még ez a kép tárulhatott volna elénk: „Dunántúlon lépten-nyomon egy-egy fehér torony emelkedik a falut rejtő lombok, a nádas, zsupp tetős házak közül. A templom körülette: a falvak szíve; ott az iskola, ott a plébánia. (...) A Dunántúlon; egyik község a másik mellett, alig egy-egy puska lövése nyíre. A tornyok mind fehérek. Külsőre majdnem valamennyi egyformának látszik. Akár csak egy kaptára épült volna mind. A templomokat közelebről nézve, látjuk, hogy a kizárólag hasáb alakra épült, a kaptafás-jezsuita stílusban tartott tornyokon még a torony sisakban legtöbb a változatosság; a sisak hosszúkás gúla (...), s a gömbökből szökkenik fel a csúcs. A torony sisakja sok esetben bádogosmunka, de csak olyan gyakori a cserép, vagy fazsindelyes torny-tető is. Fatornyot ma már alig látunk egyet-kettőt (...) A kőben gazdag Veszprémben könnyű volt kőtemplomot építeni; a kötelen Somogyban téglával építettek. (...) A Dunántúl legnagyobb része katolikus. Ezt mutatja a sok útszéli fakereszt.

A gazdagabb polgár vágyakozásának netovábbja, hogy szép kőkeresztet állíthasson háza elébe, a dűlőút-
ra, «Isten dicsőségére», mint a kereszték főlirata mondja, de a maga nevét se szokta lefeledni a jó Isten neve; mellől. Vízfolyások partján ott álldogál Nepomuki szent János képe, templomok táján az állatvédő, népszerű szent Vendel.”⁶ Írja Malonyai Dezső, A magyar nép művészete című művében a 20. század elején.

1 Eperjessy E. 2006: 397.

2 Lanszkiné Széles G. 2011/A: 112.

3 Lanszkiné Széles G. 2011/B: 181.

4 Szabó T., K. Goda Gy. 1984: 157.

5 Bálint S. 1937: 13

6 Malonyai D.: A magyar nép művészete – MEK mek.oszk.hu/01600/01671/html/index.html

1. ábra. A gölleai templom

2. ábra. A fonói templom

Ebből a korszakból segítségül lehet hívni Fekete Istvánt, Gölle és Gyalán esetén egyaránt. A gölleai toronyórát illetően olvashatjuk a Ballagó időben „Esperes bácsi akit a faluban Öspörösnek mondanak – néha megcsináltatja az órát, amikor az járni kezd, sőt út is, de ez csak addig tart, amíg a vándorórás el nem tűnik a Csomai út jegenyéi között, amelynek végén a „gőzös” jár, (...)”⁷ Manapság ez az óra pontosan jár, de van ami azóta sem változott: „Nagyanyámmal – elég ritkán – a faluban is sétáltunk, ami azonban mindig azt jelentette, hogy eltoptogtunk a gyaláni úton a Kisrétig, ami apám kaszálója volt. Ez az út - majdnem a templommal szemben Deres Kálmánék és Esküdték háza és kertje között vezetett ki a faluból a szántóföldek közé.”⁸ A 3. ábrán látható ez a gyaláni út, és több mint száz év távlatából a házak tulajdonjogát ma sem emlegetjük másképpen, bár Deresék házát illetően már más a tulajdonos, Esküdték háza is megújult azóta. „A Göllébe vezető földesút volt a Mise-út, amin a gyalániak mentek misére Göllébe. „Csak 1937-ben lett kövesút, mert a gölleiek bánták a földeket.” Gölle határához érve, kicserélték az „avétt” tutyijukat, cipőjüket. Mielőtt beértek volna a faluba, volt aki a „szé'ső házhoz” érve Deres Annusékhoz, a „csutakazalba, szénakazalba, polyváskóterbe” dugta a viseltes, lecserélendő lábbelijét, volt aki itt a templommal szemközti ház pitarjában tette le a régit, és vette fel az új tutyit, cipőt. Ennek a háznak a volt gölleai tulajdonosa jegyezte meg: „Csak úgy sorakoztak a gyalániak lábbelijei a pitarban!”⁸

⁷ Fekete I. 1976: 89.

⁸ Kovács Józsefné (Deres Teréz, 1937) szíves közlése.

Ugyanígy cselekedtek a fonóiak is. „Mi, fonói lakosok a batéi vasútállomásra gyakran gyalog mentünk, a lábbelink sáros volt, azt lecseréltük a vasútállomáson, az állomás melletti kocsmárosnak adtuk át, aki megőrizte, míg érte mentünk. Szívességből tette.”⁹ „Göllébe sokszor mentek, mennek a kisgyalániak, 2004-ben Fekete István Göllében történt újratemetésekor elmesélték az akkor 70-év körüli kisgyalániak, hogy helyismeretük révén a gyászmise végeztével, hogy kerültek elé rövidebb úton a temetési menetnek, hogy többet láthassanak a temetésből.”¹⁰

Anekdota is szól az azokból az időkből, amikor még „vasárnaponként a misét Göllében tartották. A műút ekkor még nem épült meg (1920-as évek), így az ember lábbelije, mire Göllébe ért szerencsés esetben poros, rosszabb esetben sáros lett. Így történt Vitéz Csima József és id. Széles Tóka József esetében is, akik komák voltak. Húsvétra rapszódásból annyi pénzük összegyűlt, hogy kemény szárú csizmát tudtak venni, ami tudvalevő dolog, hogy ilyen csizma a grófokon kívül nem minden embernek adatott meg akkortájt. Ezért kellő becsben is tartották új szerzeményüket, erősen kaszáva, nagyra emelt lábbakkal, kerülgetve a friss harmatos fűvet lépegettek Gölle felé. Bánták erősen a csizmát, bánták, hát nem akarták összesározni. Egy idő után azonban fárasztóvá vált az óvatos lépkedés. Egyikőjük megszólalt (melyikkőjük, az a mindenkori felidézés pillanatától függ), a rokonsági fok kapcsán elhangozhatott így is:

⁹ Jeli J. 1998: 36.

¹⁰ Lanszkiné Sz. G. 2011/A: 117. 118.

3. ábra. Gyaláni út

– Komám!
– Na?
– Cseréljünk csizmát!
– Cseréljünk! – Tehették, egyforma méretű volt a két csizma. A csere után, miután már egyikőjüknek sem a saját csizmájára kellett vigyáznia, tapodták a jó anyaföldet, tapodták. Egyikőjük sem törődött már a harmattal, mert sajátját ugye megbecsüli az ember, de a másé az már más.

A misére egyébként a lányoknak is csinosan illett menni. Mikor divatba jött az orkáncabát¹¹ (ez már az 1950-es évek) akármilyen meleg is volt, „mese nincs”, fel kellett venni. Olvadoztak a lányok, olvadoztak, de nem vették le Göllébe érve sem a kabátot.”¹²

„A kisgyaláni templom (4. ábra) országosan védett műemlék. A templom különleges alaprajzával – kívül ovális belül kör alaprajzával – tűnik ki a tipikus körtemplomok közül. Az eredetileg fazsindely fedésű kupola tetejére építettek kis harangtornyot.”¹³ „Mivel a község lélekszáma kicsi, nem a legtöbb faluban megtalálható típusúra építették, nem nagy befogadóképességre tervezték. A göllei plébánia Canonica Visitatioja szerint 1781-ben építették újjá, míg a templomban látható latin nyelvű felirat piros betűkkel az 1737-es évet mutatta az építés évéül”¹⁴ A kupola a 21. században rézborítást, és új harangtornyot kapott.

A gyaláni templomról Fekete István a Ballagó időben említést tesz, amely szintén renoválásra utaló epizód. „Hova, hova? – kérdezte apám. – Csak ide Gyalánba uram. Egy asszony mondta a feleségemnek, hogy újra akarják cserepezni a templomot. Én cserepező mester vagyok uram.”¹⁵

4. ábra. A kisgyaláni templom

Újabb tetőcsere az 1950-es években történt. „A tönkrement fazsindelyt keskeny palára cserélték, pedig a fazsindely megmentéséért a harkályok is mindent megtettek. Annyira korhadt, előregedett volt a fazsindely, hogy csak úgy lüktetett az egész tető a piros sapkás fakopáncsok munkájától, akik belepték körbe-körbe a kupolát a kártevők gyűjtése közben.”

Az 1950-es évekig a templombelső díszítésének a módja, ma már szinte elképzelhetetlen: „régen nem-igen volt virágcserep a faluban, csak a demokráciában

¹¹ Az 1950-es évek végén az egyik lány édesapja, egész Pécsig ment az orkáncabátok megvásárlásának érdekében.

¹² Lanszkiné Széles G. 2007: 238.

¹³ Kisgyaláni római katolikus templom (műemlék) | Somogyi Érték somogyiertek.hu/somogyi.../kisgyalani-romai-katolikus-templom-muemlek.html

¹⁴ Olvasható Varga Gyula gyűjtésében (kézirat). Ott volt ez a római számmal felírt évszám, ahol most olvasható „Üdvözlégy Szent Kereszt, egyetlen reményünk” felirat az 1950-es évekig.

¹⁵ Fekete I. 1976: 263.

lett, ezért a piros muskátlik az 1950-es évekig piros, kék, körtemintás fazékba kerültek az oltárra.”¹⁶

Ezek után nem csoda, hogy a szintén az 1950-as években meginduló buszjáratról alkotott akkor 70 éves felüliek véleménye így hangzott, amit máig megőrzött az emlékezet: „A Kűs'ő soriak e' mentek megnézni a buszt, nagy híre lett neki, ki van ám világítva, ujjan vót mint a mennyország, mert sok lámpája volt. Minden újdonság volt, a be'ső soriak nem látták, mert Igalnak ment a busz először. Most meg üresen futkosnak az utcán a buszok.”

A 19. század végén született emberek számára, az akkori kis falujuk szegényes viszonyai közt, amikor még a virágcserep is ritkaság számba ment, nem csoda, hogy a kivilágított busz is csodálatot keltett. A hozzátett záró mondat, pedig már a jelen helyzetet tükrözi.¹⁷

„A szegénység miatt, a „pusztai cselédgyerekektől, – akik „mostoha körülmények között éltek” –, nem követelték meg a misére járást. Kinek nem volt jobb ruhája nem igen ment el misére.” „A pusztákról 1945-ig sem volt rendszeres a templomba járás. Oka részben a puszták több (esetenként 6-8-10) kilométeres távolsága, a megfelelő ruházat és lábbeli hiánya.”¹⁸

„A cselédasszonyok között azonban volt aki a „falusi” viseletet követte. Ugyanolyan, esetleg szebb ruhátára is lehetett, mint egy szegény parasztnak. (...) A belinert az idősök még az 1980-as években is viselték fekete színben. Fiatal lányoknak fehér, drapp esetleg sötétkék illett. Ez a téli kabátot helyettesítette az 1930-as 1940-es években. A fejkendő viselet is az 1980-as évekig szinte kötelező volt az idősebb generáció számára. A templomban viselték legtovább a kendőt, a 70–80 évesek még hordták 2007-ben.”¹⁹ Az 5., 6. és 7. ábrán a misére menést örökölték meg az 1930, 1950, és 2007-es években, Kisgyálánban. A cselédasszonyok: „Selemkendőt (drapp színű brokát anyagból) templomba, vagy gyelős ünnepen és családi eseményen kötöttek. (...) Ebben az időben (az 1930-as években) már csaknem minden családban az imakönyv és a rózsafüzér is megtalálható volt. (...) Szokásban jött, a leányok számára bérmláskor csontfődeles imakönyvet ajándékozott a keresztyanjuk.”²⁰ Csontfődeles imakönyv ajándékozása bérmláskor jelenleg is szokásos. Tehetősebb parasztcsaládoknál az 1930-as években húszon felüli imakönyv is lehetett egy nagycsaládban, a háborúba menő férfi

5-7. ábra. Misére menő asszonyok

16 „Manapság Pünkösdkor pünkösdi rózsza ha akkor épp virágzik, Úrnapiján fehér virág, esküvők, keresztlők, temetések alkalmával az illetékes család viszi a virágot, ami legtöbbször rózsza, szegfű, gerbera, frézia, amarillisz, krizantém. Szépen összepáztították virágokat. Szombat délután történik a virágokkal való díszítés, és takarítás. Az ünnepekhez alkalmazkodik a virágdíszítés a színeiben is.”

17 Autóbuszjárat megindítása, hogy községünket a megyeszékhellyel összekösse. 1948. júl. 20. Kaposvár-Gölle közötti autóbusz részére garázs biztosítás. Egyházközség udvarán lévő kocsiszín javítása. Mivel a 3090 lelket számláló lakosságával, Gölle teljesen el van zárva a megyeszékhelytől. MNL Somogy Megyei Levéltár Szemelvények a közigazgatási iratokból, vegyes számadásokból (1866-1948).

18 Eperjessy E. 2006: 399.

19 Lanszkiné Széles G. 2007:157.

20 Eperjessy E. 2006: 226. 399.

imakönyvétől, a gyermekek imakönyvéig. A legkorábbi fényképen olvasó, rózsafüzér, zsebkendő is látható az imakönyv mellett.

„A templomban az ülésrend a következő volt: nálunk nem a vagyoni helyzet, hanem a kor, és a nem határozta meg. A pap két oldalán balról a kislányok, jobbról a kislányok, a lépcsőn felül a kicsik, utána a nagyobbacska álltak, ott ahol jelenleg a kisoltár található.

A kisoltárt Wirth János akkori plébános, (jelenleg esperes) készítette a 1980-as évek közepén. A göllei templom áldoztató vasrácsából alakította át, mivel szakmája lakatos. Jelenleg a gyerekeknek két kispadot helyeztek el elől. Az 1950-es évekig a padosorok között középen álltak a nagylányok, mögöttük a fiatal menyecskék, míg *„teherben nem maradt”*, akkor leülhetett. *„A padokban elől ült a fiatalabbja, hátul az idősebbje.”* A kórusban fent a férfiak és a legények álltak a karzatnál. Az orgonánál ült a kántor és a tanító. Csupán az intéző és a felesége ült párban elől az oltárnál. Ma is a nők helye lent padokban van, a férfiak fent a kórusban tartózkodnak. Régen a gyerekek, nők nem mehettek fel a kórusba, ez a kitétel ma már nincs meg. Még a 2000-es évek elején is megszólalt azokat a nőket, akik felmentek a kórusba.

*„A templom előtt elhaladva háromszor kellett keresztet vetni, a nagy kőkeresztnél, a templom nyugati bejáratánál levő kereszt elérésekor, és az oltár magasságában a keleti részen. Amikor a templom déli oldalán levő járdán mentünk.”*²¹

„A magyar parasztság életében az ünnep jóformán egyet jelentett az egyházi év megszentelt napjainak ünneplésével. Az évkezdő adventtől az évszázó András-napig sok ünnepe és jeles napja volt a katolikus egyháznak.”²² Az ünnepekre való visszaemlékezést a naptári évhez kötődően készítettük el, a legfontosabb egyházi ünnepekre összpontosítva. A falvak közötti emberi kapcsolatok is fontosak voltak, és fontosak ma is az ünneplés során is. Az egyházi év megszentelt napjainak megünneplése, az életmód, szemléletmód váltásnak, valamint az anyagi javak gyarapodásának köszönhetően változott az elmúlt évszázad során, mint az egyház, mint a hívek részéről. Kiragadott példák jól szemléltethető: *Most már a nők is felmehetnek a kórusba. A padok sarkában már nincsenek zászlók tűzve. „A legtöbb házban nagycsaládok éltek együtt: csak úgy özlökölt ki a nép vasárnap az utcára, mikor elindultak a misére.”* Ez ma már nincs így.

„Arra is volt példa, hogy a Plébános Úr nem áldoztatta meg a körösztyanyámat, mert végeredményben összeállt a M. Vendellel, de a M. Vendelt megáldoztatta! (1950-es évek). Körösztyanyám szégyenkezett. Más megítélés alá esett egy nő, mint egy férfi. Most már áldozhatnak házasság nélkül is.” Enyhülnek az előítéletek.

Szégyenkezni lehetett a rongyos tutyitalp miatt is. „A tutyit kötötték, vagy posztóbból készítették, vászonnal talpalták. A vászontalpalás, nagyon hamar leszakadt, így minden estefelé *„tutyitalpalás”* volt a *„téma”*,

ugyanis megszólásra adott okot, ha valakinek rongyos volt a tutyija talpa. Már pedig ez hamar kiderült, hiszen a templomban le kellett térdelni.”²³ Ma már tutyitalpalás sincs, kézzel harangozás sincs. Gombnyomásra történik a harangozás, már nem kell kötelet húzni sem.

„Érezni kellett a kötelet harangozásakor, a kicsi lélekharang nagyon vékony hangú meg kellett szakítani a harangozást, ha idősebb halott volt hosszan harangoztak.” Sajnos többször volt ok a harangozásra. *„Harsányiék elvitték Göllébe a gyereket gyónni, és megfázott a szánkón tudógyulladását kapott,”* ma már a fűtött templomokban ilyen eset nem történik meg.

Közösen történt az oltárterítők hímzése is, ma egy valaki hímzi, vagy tovább adják a következő asszonynak, aki tovább hímzi az oltárterítőt egyedül, abban az esetben, ha nem készen vásárolt. Az 1930-as években a hímzés még együtt történt: *„Pintér tanító az iskolába odahitta az asszonyokat, és rózsaszín, bordó rózsás oltárterítőket hímeztek.”* Sajnos az új előnyben van részesítve a régivel szemben: *„Nem akart elférni, ezért a legrégebbieket elégettük.”*

Az egyházi év naptári év szerinti ünnepei

Kisgyalánban az egyházi év ünnepeire a visszaemlékezés Bóna Lászlóné (Széles Rózsa) Nagynéném segítségével történt, ezért az Ő mondatai dőlt betűvel íródtak, és ekkor nincs hivatkozás.

Január 6, Vízkereszt

„Vízkereszt vagy háromkirályok napjával zárul a karácsonyi ünnepkör és kezdődik a farsangi időszak. (...) A víz megszentelésének, azaz megkeresztelésének szertartásából ered a magyar vízkereszt elnevezés. A szenteltvíznek mágikus ereje, gyógyító, gonoszűző, rontást megelőző szerepe volt. A víz és tömjén szenteléséből alakult ki a házszentelés.”²⁴

„Bemutatták Jézust a templomba. Ha hétköznapra esett, akkor is napján ünnepeltük meg, most már rátették vasárnapra, van neki már jó pár éve, hogy vasárnap ünnepeljük. A kommunista világ elnyomta a vallást.

Gyalog mentünk át Gyalánból Göllébe, akármilyen hideg is volt. Volt, hogy nagyon fújt a szél, a templomban is nagyon hideg volt, szinte megfagyott a combom, a templomban engedett fel.

Szerettünk csinosan felöltözködni, az ember kívánta az ünneplős ruhát amikor már kezdtünk nagylánykodni. A tanító elengedte az iskolából, aki menni akart ekkor a misére Göllébe. A gölleiek minket néztek, mi meg a gölleieket.”

Új ruha vásárlása elsősorban egyházi ünnepek alkalmával került sor, feltámadásra, elsőáldozásra, bérmlásra, búcsúra. Most is elhangzik alkalmanként: *„ez a misére járó ruhám.”* Az 1970–90-es évek közötti időszakban is nagyon fontos volt mindenki számára hogy a megjelenés méltó legyen az ünnephez. Manapság már előfordul farmer, póló és dzseki viselése is a szentmisén.

21 Lanszkiné Széles G. 2007: 173.

22 A katolikus egyházi év ünnepei A magyar parasztság életében ...hunyadi.laca.hu/zene/segedanyag/egyhazi_unnepek.pdf

23 Lanszkiné Széles G. 2011/B: 193. 194.

24 Tátrai Zs. Molnár E. 1997: 30.

Házszentelésre e három községünkben, jelen években nem tudunk példát hozni, azonban az ország más tájegységein még élő hagyomány. „Hazaérkezve, egyik családtag fölírja az ajtóra a G + M + B betűket, majd megszentelik a házat.(...) Ezt nem törölik le sokáig.”²⁵ 2018-ban is Mezőkövesden számos család kérte házának újra szentelését.

Február 2, Gyertyaszentelő

„Már 7. században a keresztények gyertyákkal a kezükben dicsőítő énekeket és zsoltárokat énekelve, a templomok és a szent helyek körül körmeneteket tartottak. (...) A szentelt gyertya, mint Krisztus jelképe egyike a legrégebbi szentelményeknek.”²⁶

„Pirosbetűs ünnep volt, utóbb vasárnapra tették. Minden ünnepnek volt éneke. Valóságos ünnep. Ha hétköznapra esett, akkor is volt menetel Göllébe misére. Az oltárra vitték a saját gyertyát, amikor a szentelés után kimentek érte mindenki megismerte a saját magáét.” Manapság mindenkit a padon vár a saját szentelt gyertyája, egy kis körgallérral védve, a viasz elleni lecsipegetéstől.

A megszentelt gyertyát mindenki megőrzi. „Régen a szentkép alatt a falra szögbe akasztották a gyertyát, és két rózsaszín szalaggal átkötötték.” „Liturgikus színek jelentésében a rózsaszín az öröm színe.”²⁷ „A nép azonban még érzi a szimbolikus ábrázolásból áradó jelentést, az ő művészi felfogásával egyezik az egyházi művészet alkalmazottsága. Minden templomi képnek, tárgynak a vallásos gyakorlatban rendeltetése, szerepe van éppen úgy, mint az ő művészi módon kiképzett környezetének.”²⁸ „Majdnem minden háznál volt szentkép (8. ábra).”²⁹ Mindenki törekedett, hogy valamije legyen. Kaposváron ahol most a nagy buszmegálló van, volt az asszonyiac, ahol a szentképeket árulták, hitvány kis helység volt. Két szentképet tettek egymás mellé, vagy dupla képet ami nagy kép, 2 ágy fölé való. Az 1880-as években Mária viasz szobra volt felöltöztetve üveg keret mögött. „Kegykép, ill. -szobor másolatai számára készített szekrényke, mely a sarkos elrendezésű parasztszobák asztalszögletében, a szentsarokban függ vagy a sarokpadhoz építve áll. (...) Általában a templom kegyképéhez hasonlóan felöltöztetik, virág girlanddal veszik körül, a házat mintás papírral, ezüstműviával vagy szentképekkel bélelik.”³⁰ „A 19. század második felében az ország nyugati területének katolikus lakossága körében teret hódított a polgárosodó parasztság tisztaszobáinak szent sarkát díszítő „Mária-ház” divatja. A szobrot az asszonyok öltöztették fel színes ruháskákba, mellé tették a lányok menyasszonyi koszorúját és a vőlegény bokrétaját, majd szentképekkel és művirággal díszítették. Ez rendkívül színes és gazdag

8. ábra. Bóna Lászlóné (Széles Rózsa) visszaemlékezés közben

látványt nyújtó kompozíció.”³¹ Kisgyalánban az 1970-es évek közepén még volt ahol díszítette Mária ház a házat. A kisgyaláni templomban is található két Mária ház lourdes-i Mária, és gyűdi Mária. (9. és 10. ábra). Az ízlésvilág változásnak köszönhetően kevésbé látható helyen vannak jelenleg elhelyezve. „Ezek a képek a selyempapír virágokkal már avéttak.” Eredeti helyükön faragott stáció képek kerültek elhelyezésre.

„A hagyomány szerint vihar ellen hatásos a szentelt gyertya, ha villámlik, nagy vihar van, akkor kell meggyújtani a szentelt gyertyát.”

„Nincsen katolikus parasztház, ahol ne volna. Rendesen a sublót-, vagy ládafiában tartják, vagy pedig felöltöztetve a falra akasztják, hogy főképpen vihar idején meggyújtsák és imádkozzanak mellette.”³²

2018-ban Gölle, Kisgyalán, Fonó, hívei együtt ünnepelték meg Gyertyaszentelő ünnepét. A kisgyaláni, fonói falubuszok átvitték a híveket Göllébe a misére. Az elmúlt évtizedekben mindhárom község külön, saját falujában celebrált misén ünnepelt.

Február 3. Balázs-áldás

„Szent Balázs püspök ünnepe, torokfájás elleni áldás.”

„Fonóban különösen kiemelt tisztelettel ünnepelték: „A február 11-hez kötött ünnepet a lourdes-i jeleneteket,

²⁵ Bálint S. 1989: 151.

²⁶ Tátrai Zs.- Karácsony Molnár E. 1997: 41.

²⁷ Liturgikus színek – Magyar Katolikus Lexikon. lexikon.katolikus.hu

²⁸ Bálint S. 1937: 11. 12.

²⁹ Bóna Lászlóné (Széles Rózsa) látható a fotón, visszaemlékezés közben. A szobában szentképek, és a saját készítésű díszpárnák is találhatóak.

³⁰ Mária-ház - Magyar Néprajzi Lexikon /mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1561.html

³¹ Selmeczi Kovács A. 2014: 234. 235.

³² Bálint S. 1937: 167.

9-10. ábra. Gyűdi Mária, Lourdesi Mária Mária házban

az asszonyok kilenc napig közösen a lourdes-i szobrokat kirakták a katedrára az iskolában vagy valamelyikük otthonában, és együtt imádkoztak. Megemlékezve arról, hogy 1858. február 11-én megjelent a Boldogságos Szűz Soubirous Bernadette-nek. Fonónak fogadott ünnepe nincs.

Az ünnepélyek méltó rangot kaptak a hétköznapi sorában, legyen az állami, egyházi vagy más jellegű ünnep. Március 15-ére műsorral készültek a gyerekek az 1940-es évek végéig.³³

„Érdekes feljegyzés az átmeneti korszakból: 1946. márc. 5. Márc. 15-ei ünnepély megrendelése.

1. Mise 9-kor
2. Himnusz
3. Megnyitó beszéd. Tartja: Világos Ödön.
4. Szavalatok
5. Ünnepi beszéd. Tartja: Berta Lajos
6. Szavalatok
7. Szózat

1946. ápr. 4.: Ünnepi mise, majd utána program szerinti ünnepség, amelyet mindkét helyen (Kisgyalán, Gölle) a nemzeti bizottságok állítottak össze.”³⁴

Hamvazószerda

„A nagyböjt a keresztény egyházban a húsvéti előkészület ideje, böjtöléssel, egyházi és népi ájtatosságok végzésével. Jézus 40 napi böjtölésének és kínszenvedésének emlékére tartják. (...) Hamvazószerdától húsvétvasárnapig tart, utolsó előtti hete a virághét, amely a virágvasárnapkal zárul Ezt követi a húsvétvasárnapig

tartó nagyhét.”³⁵ „Húshagyó vasárnap után 40 nap böjt. Homlokra hamuzás, a tanító elengedte a gyerekeket az iskolából, mivel a napján szerdán tartották, most vasárnap van a hamvazkodás. Nagybűjtben húsevés egyáltalán nem volt!”

Virágvasárnap

Fekete István így emlékezik vissza: „Virág vasárnap előtti hétfőn azt mondja barátom, Puska Péter, hogy eddig nem beszélt róla, most elárulja, hogy a Potyondymalom előtt, a nádasban talált egy különös fűzfabokrot, amelyen akkor még nem nyíltak ki a barkák, de ha kinyílnak, akkorak lesznek, mint egy-egy szem nagy dió... – Más nem tud róla – mondta Péter jelentősegteljesen, s én már majdnem esküre emeltem kezem tőlem nem is tudja meg senki... de erre már nem volt szükség, mert Péter hozzátette még: - Neked elmondom, mert tudom, hogy te nem vagy olyan... Barátom bizalma mélyen megrázt, mert a tavalyi virágvasárnapom úgyis teljesen elromlott. Az történt ugyanis, hogy Tóka Józsi bácsi, aki a passióban Jézust énekelte, a szenteléskor kihúzza kezemből a barkát és magasra tartotta, hogy el sem vehettem tőle (...) A haragtól már könnyem csordult (...) amikor megláttam Jóska bácsi bütykös, csizmás nagy lábát közvetlen a pad éles lába mellett, s az orgonapadon abban a pillanatban nem ült senki (...) és nem is vette észre senki, hogy a padot én pár centivel idebb húztam, hogy a lábak Jóska bácsi lábánál legyenek. Ha a mester – azaz apám – leül a maga nyolcvan kilójával... ami a következő pillanatban már meg is történt és Jézus-Tóka Jóska bácsi szeméi a fájdalomtól majd kiugrottak. – Mester úr! Mester úr, az Istenért, szálljon

33 Lanszkiné Széles G. 2013/A.: 159.

34 MNL. SML. Szemelvények a közigazgatási iratokból, vegyes számadásokból (1866-1948)

35 Tátrai Zs. – Karácsony Molnár E. 1997: 82.

le a lábamról... Jézus-Tóka Jóska bácsi az nap majd-nem ölben vitte haza bal lábát... s erre gondolva (...) remélhetem, hogy az idén a virágvasárnap - Péter csodabarkáival – jobban sikerül.... – Holnap reggel meg is szedhetnénk – mondta Péter – már majdnem egy hete láttam s eddigre biztosan kinyíltak.”

„János evangéliumában így ír:”Jézus Jeruzsálembe jő, pálmaágakat vőn és kiméne elébe, és kiált vala: hozsánna!” Ahol a pálma a kedvezőtlen éghajlat miatt nem él meg, más növényekkel helyettesítik: puszpánggal, tiszafával és fűzfaágakkal. Közép-Európában, s így nálunk is, a kora tavasszal virágzó fűzfaág, a barka helyettesíti. A nap magyar elnevezésében is ez a tavaszi ághoz, virágzáshoz való kapcsolódás jelenik meg.” A barkás fűzfaágakat szenteli be a pap, ezzel vesznek részt a hívek a körmeneten, majd hazaviszik, megőrzik.”³⁶

„Virágvasárnapi *bárkaszentelés* egyházi eredetű népszokás ugyan, de a szentelt barkát felhasználták rontás ellen, gyógyításra, mennydörgés, villámlás elhárítására is. sokfelé élt az a hiedelem, hogy a szentelt barkát nem szabad bevinni a házba, mert elszaporodnak a legyek és a bolhák, a tojásból nem kelne ki a csirke.”³⁷ „Mert büjt lilában teszi a pap a misét. A bárkaszentelés napja, Húsvét előtti vasárnap. Azért kell hazavinni a két szentelt barkát, hogy a villám ne csapjon a házba.”

2018. január elején az enyhe télnek köszönhetően, a kaposvári piacon már barkát árultak, ezt elmondtam 88 éves nagynénémnek Kisgyalánban, mire Ő: „*Akkor el kell mennem a halastóra barkát szedni, mert ha már most van, akkor mire a bárkaszentelés lesz, addigra már elnyílik.*” Mivel Ő szokott gondoskodni a barkáról minden évben, és ehhez előre látásra is szükség van, az időjárás, és maga az ünnep ideje is befolyásolja, hogy a barka épp nyílik-e virágvasárnap.

Szántai Árpádné (Bank Rózsa 1926) kivitte a temetőbe a barkát az 1980-as években, amire azt a tanácsot kapta, hogy „*inkább vigye haza tűzze a rag alá, mert jó villámcsapás ellen.*” Szót is fogadott haza is vitte. Valószínűleg édesanyja még kivitte a temetőbe a barkát, erre emlékezve tette Ő is. Azonban ez a hagyomány, hogy valóban miért szokták kivinni a temetőbe a barkát már a feledés homályába veszett Kisgyalánban. Ő volt az idősebb, azonban a meggyőző érvelésre a „fiatalabbtól” (1930) elfogadta az újabb keletű hagyományra vonatkozó tanácsot. Még régebbi hagyomány szerint, „Somogyban a barkát sírhalomra tűzik, hogy a vakondok ne túrja fel. (...) A virágvasárnap megszentelt ciróka (barka) egyrészét Kéthelyen tűzre teszik, hogy füstje megakadályozza a villám lecsapását. Másik részét húsvét napján a mezőre viszik, letűzdelik, hogy a jég elkerülje a vetéseket. Ilyenkor mindenfelé térdén állva ajtatoskodó embereket látni földek között.”³⁸ „*Ha az új ház építéskor, tūr fel a pucok (vakond) akkor nemsokára halott lesz a háznál.*” A hagyományok szövevényében ezt a szokást még ismerik Gyalánban, annál is inkább, mert példát is tudnak hozni rá, az elmúlt száz évből.

„Minden sírt rendbehoznak. Azokét is, akiknek már nincs családbeli gondozójuk. Végül a sírokra barkacsokrot raknak.”³⁹ Az 1990-es években Kisgyalánban még szokás volt azoknak a síroknak a rendbehozatala, ahol nem volt hozzátartozó.

Érdekes egy-egy hagyomány jellegének megváltozása. Gyerekkoromban, az 1970–80-as években, nem vittük be a barkát a házba, hogy nehogy „*ne keljenek ki a csibék tojásból.*” A gondolkodásmód megváltoztatja az adott hagyományt, ha már „idejét múlttá vált.” Amióta, nincs otthon keltetve csirke azóta, díszítheti barka a lakást, hiszen nem nullázza le a kelési százalékot a barka jelenléte a házban.

„*Virágvasárnap az igali bábos kirakódott Göllébe, de Gyalánba is megállt a bábos a kocsiával.*” „Pékek, sütők a városiasodó helyeken voltak többben (Szigetváron négy (két pék, két sütő), Kaposváron 3, Igalon, Nagyatádon, Tabon 2–2.”⁴⁰ Igalban a 20. században is működött tovább a bábos.

„*Húsvétra a bábostól vett bábló, bábbaba, volt a húsvéti ajándék, de nem a saját gyerekek számára, hanem a komaasszonynak, vagy az Ő gyerekének. Párosan illett vinni az ajándékot minden évben. Nem volt ám rá pénz, hogy a saját gyereket is ellássák bábkenyérrel az 1930–40-es években!*” Azonban az 1970-es években már az itthon maradt gyerekek az Andocsi búcsút a rózsaszín, és citromsárgaszínű bábolvasókkal társították.

„A gyerekeknek szánt búcsúfia közül a *mézeskalács*, különösen pedig a mézeskalácsból készült olvasó a legáltalánosabb. (...) Nem lehetetlen, hogy a mézeskalács valamikor kultikus eledel, *eulógia*, vagyis szentelmény volt. Erre utal az a mézeskalácsosok között élő hagyomány is, hogy ezt a mesterséget a barátok találták ki.”⁴¹

Nagysütőtők

Elmentek a harangok Rómába, a haragok ettől a naptól nagyszombatig nem szólaltak meg, hanem a kereplő volt hívatott hangot szolgáltatni. Göllében egyszerűbb kézi kereplő volt (11. ábra). Kisgyalánban a kereplő (12. ábra) hengereinek bütykei lecsattantak, ez helyettesítette a harang hangját Gyalánban. A kereplő a községházán (ma Coop bolt) volt elhelyezve, háromszor szólaltatták meg naponta, csak csattogott, ezért a külső sorban nem hallották, csak a templom körül volt halható. „A csörgőről⁴² és a kereplőről feltételezik, hogy alkalmasak a gonosz szellemek elűzésére.”⁴³

„A fakereplőt még az 1960-as években is használták, kiváltság volt azt működtetni.”⁴⁴ „*Lányok is hajthaták, úgy kellett hajtani, mint a répavágót.*” Ez a fake-replő az idők során „*elveszkeledött.*”⁴⁵ 2007-ben ezt a választ kaptam a kereplő hol létét illetően. Azonban a későbbiek során, amikor szóba került a kereplő, akkor

39 Bálint S. 1989: 202.

40 Knézy J. 2013: 257.

41 Bálint S. 2009: 116.

42 Az 1970-es években még betlehemezéskor láncosbotot csörgettek a gyerekek, majd lassan „lekopott” a lánc a botról.

43 Rosta E. Rábai A. 2007: 229.

44 Dr. Szabó Gyula szíves közlése

45 Várkonyi I. 1988: 62. Tönkre megy, elkallódik, csak tárgyra vonatkozik.

36 Tészabó J. 2011: 7. 47.

37 Tátrai Zs. – Karácsony Molnár E. 1997: 88.

38 Bálint S. 1937: 80.

11. ábra. A göllei kereplő

12. ábra. A kisgyálai kereplő

kiderült, hogy átkerült Göllébe. Annál az egyszerű oknál fogva, hogy a községházából élelmiszer bolt létesült, így a kereplő mivel a gyálai templomban nehezen fért volna el ezért került át Göllébe. Mindegyik falu természetesen arra emlékszik jobban amit tőle vittek el. A gölleiek ugyanígy emlékeznek arra, hogy az áldozórács viszont tőlük került Gyalánba, sőt még Kaposvárra is vittek belőle.

Nagypéntek

A szertartás⁴⁶ 2017-es évben Kisgyálban volt, A gölleiek jöttek át autóval Kisgyálba. Azért volt Kisgyálban mert itt valószínűsíthető volt, hogy többen lesznek a szertartáson.

„Nagypénteken nem volt szokás tüzet rakni.” „A nagypénteki böjt abban is megnyilvánult, hogy minél később kezdték el a főzést, mert a babona szerint, aki először tüzet gyújtott, oda mentek mind a nem kívánatos férgek bogarak. Ezért lesték a gazdaasszonyok, kinél száll már a füst, hogy ők is nyugodtan neki kezdhessenek.”⁴⁷

„A római katolikus egyházközösségekben hagyomány a Szent Sír templomi felállítás, vagy ahogyan Somogyban általában mondják Isten koporsójának az imádkozással való őrzése. Az iskolás gyerekek – fél óránként váltva egymást – térdepelnek előtte, de a felnőttek is eljönnek a templomba. (...) Göllében a nagypénteki pas-

sió elénekzése után a nagyszombat esti feltámadásig az asszonyok „Istent csókúni” mentek a templomba. Az oltár alatt egy kihúzható koporsóban feküdt az Úr Jézus szobra. Ezen alkalommal a hívek pénz is adományoztak a templomnak.”⁴⁸ Göllében 2018-ban hófehér szegfűvel történt Krisztus koporsójának feldíszítése (13. ábra).

Kisgyálban az 1980-as évek második feléig volt hagyomány a Jézus csókolás, itt nem lévén Jézus koporsója Jézus szoborral, a következőképpen történtek az előkészületek: „Vettem a vánkost⁴⁹, fehér lepedőt és az oltár előtti dobogóra leterítettem a lepedőt és rátettem a vánkost, és ráfektettem a keresztet, Jézus feje alá került a vánkos. A kereszt végében egy kis hosszszűkás bádogtálca volt, ebbe lehetett dobni a pénzt. Az öregebbje letérdepült, és megcsókolta a kereszten lévő Jézust.” Ma már a kereszten lévő Jézus lábának megérintése vált általánossá. A csókolás hagyománya az „öregebbje”, az 1900-as évek elején születettek elfogyatkozásával szűnt meg. „A szentsír eredetileg csupán a keresztből állott. Ezt fődtek be gyászénekek kíséretében gyolccsal, sőt miseruhával és stórával is. (...) A szentsír, másként Úr koporsója, Csököly katolikusaik ajkán Isten koporsója, sajátos hazai, illetőleg közép-európai liturgikus fejlemény.”⁵⁰

13. ábra. Jézus koporsója szobor Göllében

46 Szertartás, és nem szentmise mert az oltárfosztás miatt nincs oltárterítő.

47 Knézy J. 1975:112.

48 Király L. 2002: 58.

49 hímzett diszpárnát

50 Bálint S. 1989: 259.

Nagyszombat

„Hazánkban különös fénnel szokás nagyszombat délután a föltámadást megünnepelni. Tudjuk, hogy a föltámadási körmenetet csak Közép-Európában ismerik.”⁵¹ „Nagyszombaton véget ér a negyvennapos böjt.”⁵² „Ekkor a körmenetet a templom körül, a Tanító tartotta Pap nélkül. A tanító megtanulta a kántorizálást (eleve kántortanító végzettségűek voltak). Zászlóval, feszülettel, kimentünk a templomból a kövesútra, megkerültük a templomot. Délután 5 óra felé volt a körmenet. A templomatyja vitte a Jézus szobrot megölelte egyik kezével, ahogy tudta. Keresztet, zászlót egyházközségi tag, de mindig férfi vitte. „Feltámadt Jézus e napon.” A Kántort (Tanítót) követte majd 50 gyerek, fölőttek utánuk.

Feltámadásra rózsaszín mosóruha, vagy piros. Húsvétra mindig új ruhát kaptunk.” „Dicsőség az Istennek, békesség az embereknek!” Ekkor szólaltak meg újra a harangok. Rózsaszín, vagy fehér hortenziát vásárolnak Húsvétkor díszítésként. A demokrácia előtt tojásért cseréltek rózsaszín jácintot.”

„A nagyszombat este tartott feltámadási körmenet szakrális célzatai mellett nyilvánvalóan egy archaikus tavaszkedő szokásnak, a határjárásnak átmentése, az ember közvetlen életterének: otthonának és mezejének, a zsendülő határnak mágikus körbe foglalása, vagyis a gonoszok ártalmának kizárása a közösség világából. Ebben a szemléletben gyökerezik egyébként a búzaszentelő és úrnapi hagyományrendje is.”⁵³ „A népszerű a kollektív ájtatosságokat, szereti a búcsújárást, a vezeklésnek és elégtételnek ezt a nyilvános módját, amely különben a keresztényéletnek, e földi zárandoklásnak is olyan mélységes szimbóluma.”⁵⁴

Húsvét

„Az ételek megáldására már Jézus Krisztus is példát adott a csodálatos kenyérszaporítással és az Utolsó Vacsorán.”⁵⁵

„Régente, ezt már csak hallomásból tudom a favágítóra tették ki a sonkát megszentelés végett.” „Favágító a favágók sajátos eszköze, melyen a fát vágják. Balaton vidékén, az udvarnak azon része, helye, hol a fa áll, hol faragcsální s fát vágni szokás.”⁵⁶

„Az 1950–60-as években volt aki biciklivel vitte el Góllébe a sonkát megszenteltetni.” Ma Kisgyálban a misén történik a megszentelése a tormanak, sonkának, tojásnak, kalácsnak. „Aki betegség, vagy más súlyos ok miatt nem tudta ételét Ladra elvinni, az hajnalban a favágítóra helyezte, ahol hite szerint Isten angyalai szentelték meg. Ez a hiedelem Boronka, Görgeteg, Kádárkút, Csököly katolikus cselédnépe között is él.”⁵⁷

„A fiúknál szokás volt, hogy a hímes tojásokat „kókányolták”, ami a tojások összeütését jelentette, akiknek nem törött össze a tojása, az győzött.”

„Húsvéti szórakozás volt Kisgyálban a hímes tojás dobálása 2 Ft-ossal. A földre letett tojástól 1 méterre kellett állni, az 1950-es évek elején használt elég nehéz és nagy nikkel 2 Ft-ossal kellett eltalálni a hímes tojást, ha beleállt a pénz, akkor a dobóé lett, ha ötszöri próbálkozás után is sikertelen volt a kísérlet, a tojás a tulajdonosáé maradt 2 Ft.”⁵⁸

Fehérvasárnap

A lánygyermek cseperedésekor a 10–12 éves lányok szokása volt férjhez menetelig, a komatál hordása húsvétot követő fehérvasárnap. „Az ifjúsági komálás, mátkálás lényege az életfogytiglani barát kiválasztása s a barátság szertartásos megkötése.”⁵⁹

„Fonóban természetesen tudták, ismerték a szokást, de érdekesen alakult az „alkalmazása”. (...) „A tálat csipkés kendővel leterítve úgy vitték, mint a kisgyereket. (...) A tanító is tudta ki kinek a komája, „a te komád válaszoljon.” (...) Fonóban, a régi falurészben nem gyakorolták a hagyományt, komatálát csak az új Kossuth utcában hordták.” A régi falurészen értendő a Petőfi utca, oka a különböző szokásnak hogy itt a lakosok vérrokonok voltak, míg a Kossuth utcában nem.”⁶⁰ A komatál hordás, mint a neve is utal rá, komák közt történik, ami választott úgynevezett műrokonság. „A Zselicben is ismert volt a komatál (mátkatál) küldésének hagyománya. A katolikus cselédség körében az 1920-as évek közepéig élt. A leányok fehérvasárnapon (mátkáll- vagy komázó vasárnapon), de templomba, bálba is fehér vagy fehéres ruhába öltöztek.”⁶¹

Kisgyálban az 1920-as években születettek még választottak komát, és megtartották egész életükben ezt a komaságot. Azonban a II. világháború éveiben már nem választottak komát. A háború nyomozó hangulata is kihatott a népszerű hagyomány megszűnésére, kevésbé volt a vidámságot sugalló komázáshoz kedv, mikor a fronton harcoló apjukért aggódtak a lányok. Mint ahogy lakodalmakat is 1946-tól tartottak újra. „A háború után 1946-ban igen sok házasság kötöttet, mivel a háború alatt nem igen volt kedve senkinek házasulni. A Plébános is kifogyott már a magasztos beszédekből a sokadik ceremónia után, s így fakadt ki: „Hát nektek már mit is mondjak!”⁶²

Több hagyománnyal kapcsolatban hangzott el, hogy a „háború után már nem volt szokás.” A változó világkép, a rendszerváltás mind hatással voltak a hagyományok átalakulására. „Ti is a templomban tanultátok a hittant, nem engedték be az iskolába.” hangzott el az 1930-ban született részéről az 1968-as számára.

51 Bálint S. 1937: 87.

52 Tátrai Zs. – Karácsony Molnár E: 1997: 96.

53 Bálint S. 1937: 88.

54 Bálint S. 1937: 11. 12.

55 Tátrai Zs. – Karácsony Molnár E: 1997: 97.

56 Favágító | A magyar nyelv szótára – Czuczor–Fogarasi | Kézírókönyvtár <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-a.../favagito-5D77B>

57 Bálint S. 1989: 297.

58 Lanszkiné Széles G. 2007: 172.

59 Lévainé Gábor J. 1963: 230. 231.

60 Lanszkiné Széles G. 2013/B: 272.

61 Eperjessy E. 2006: 226. 242.

62 Lanszkiné Széles G. 2007: 196.

Búzaszentelés

Márk evangélista ünnepe. E nap jellegzetes szokása a búzaszentelés, amelyet általában Márk napjának délutánján, ritkábban az ünnep utáni vasárnap tartottak.

„Irgalmasság vasárnapja, búzaszentelési körmenet április. 24. Szent Márk napján. Szárba szökött a búza. Úsztörgye alá beszúrták a búzaszálat, vagy a lécs és a cserép közé. A mise után Őtözetesen (ahogy a misén voltak, azon módon) kimentünk a határba, a legközelebbi búzatáblába. „Hallgasd meg Uram könyörgésemet! Engedj meg minekünk, jó termékeny vetéseket.” A gyalániak nem mentek vissza a búzaszentelés után hálaadásra Göllébe a templomba, Gyalánban nem volt körmenet. Ma már nincs körmenet, a sekrestyés viszi ki az oltárra a megszentelt búzaszálakat, amiből visznek haza a hívek.” A búzatáblák mérete sem akkora, mint a táblásítás előtt, nem a kisparcellás módon művelik a földet. Ha elindulnának a körmenetre, valószínűleg nagy volna az esély arra, hogy a régi jól járható dűlőutat sem lelke meg hozzá, vagy ha nem szántották be, akkor nincs gyalogosan a közelben aránylag hamar elérhető búzatábla. „2018-ban Kisgyalánban elfelejtettek búzát vinni a templomba, így a Domit szalajtották el a legközelebbi búzatáblába búzáért.”

Fonóban is: „Az egyházi ünnepekre mindenki szívesen emlékezett vissza, kiemelve a közösen végzett előkészületeket, a közös határszentelést. „Szent Márk után következő vasárnap, az 1950-as évekig, kivonultak zászlókkal, keresztekkel a Geccseny felé búzát szentelni. Itt a határban a pap a négy világtáj felé fordulva négy evangéliumból énekelt áldást kérve a határra. A megszedett búzacsokrot megáldotta a pap, a templomban elosztották a búzaszálakat.”⁶³ „A búzaszentelési körmenet az ötvenes évek elején betiltották, azt követően vagy a templom falain belül végezték el a búzaszentelést, vagy kénytelenek voltak még arról is lemondani.”⁶⁴ Jelen években a templomban történik a búzaszentelés Fonóban is.”⁶⁵

Keresztjárási napok

Áldozócsütörtök előtti hétfő, kedd, szerda, testi-lelki javakért könyörgő, imádságos napok.⁶⁶ „A keresztjárási napokon, Fonóban, fagyoszentek reggelén közösen elmentek a négy kereszthez. Az 1940-es évek végéig kerekedtek fel, főként asszonyok a keresztekhez. Az elsőnek felkeresett kereszt a Kis-erdőnél, a Fonai Márton házához közel lévő kereszt, ezt Kis Fonai Sándor öreganyja állította férjéért, aki eltűnt a háborúban. A következő állomás a Keczei kereszt a Farkas-agárcsánál, majd ezt követte a Várnál lévő, a kultúrháznál, illetve a volt géputvar mellett, ez a malom felé vezető úton található kereszt volt a határ a falu és a kegyes tanítórend birtoka között. A keresztjárás hétköznapi esemény. A keresztek felé imádkoztak, énekeltek. Csak a szorgalmasabbjai mentek el rá, 10-12 személy, akinek nem volt annyi állata, vagy otthon volt az anyósa, aki etetett helyette. Vagy aki nagyon akart, rá

tudott készülni, korábban ellátta az állatokat. Aki egyes asszony volt, anyóستól külön háztartásban, több teendője akadt reggelként, nem volt segítségé.”⁶⁷ Az ünnep és munka nem elválasztható egymástól, az egyik kedvéért áldozni kell a másikért.”⁶⁸

Áldozócsütörtök

„Jézus Krisztus mennybemenetelének ünnepe Húsvét után 40 nappal, ekkor volt az elsőáldozás. Ami minden esetben csütörtökön tehát a napján volt megünnepezve. Megtörtént az 1930-as évek második felében, hogy a Nagyberki búcsúval egybeesett.” Aminek az lett a következménye, hogy az éppen akkor Göllében elsőáldozó kisgyaláni Széles Rózsa, akinek nagyszülei Nagyberkiben laktak, azért nem kerülhetett rá a Göllében az ez alkalommal készült csoportképre, mert indulni kellett a Búcsúba. Amit szintén a napján tartottak, lévén sátorosünnep, megengedhetetlen volt, hogy a közvetlen családtagok ne vegyenek részt rajta. Azonban a fényképet illetően, némi vigaszt nyújthatott, hogy amikor Grábner fényképész hozta az elkészült fotókat, őt külön lefényképezte, amire valószínűleg nem kerülhetett volna sor ha a csoportképre rákerül. A somogyi kis falvak akkori egymás közötti szoros kapcsolatát bizonyítja, hogy tulajdonképpen ez a búcsú Mosdós egyházközség búcsúja volt, Nagyberkinek ekkor még, nem lévén saját temploma. Ezért a szomszéd községgel együtt tartotta a búcsúját. A zenét a szalacscai cigányok szolgáltatták. „Húzzátok szalacscai... Két, három cigány húzta, a Mama leintette őket.” Az elsőáldozásokat az 1950-es évekig Göllében tartották, melyről egy 1942-es fotó is tanúskodik (14. ábra). Az áldozási csoportképen látható Parragi Béla körül összegyűlt nagyszámú gyereksereg. Gölle, Kisgyalán, Fonó, Imámpusztá nyolc év körüli gyerekei. A következő 15. ábrán a Nagyberki templom szentelése látható. „Akkor még, nem kívántak uniformizálódni. Nagyberkiben, az 1946-os templomszenteléskor készült fénykép a falvak közötti viseletbeli különbségről tanúskodik. A templom sarkánál a hosszú ruhás pulaiak, középen a térd alá érő bő szoknyás gyalániak, kissé távolabb mögöttük az attalaiak viselete látható.” (...) Ma már távo-

14. ábra. Elsőáldozás Göllében 1942

63 Cséplő József szíves közlése.

64 Bognár S. 2001: 04. 29.

65 Lanszkiné Széles G. 20013/A:

66 keresztjárási napok – Magyar Katolikus Lexikon. lexikon.katolikus.hu

67 Pál Elemérné (Zóka Margit) szíves közlése

68 Lanszkiné Széles G. 2013/A: 159.

15. ábra. Templomszentelés Nagyberkiben

16. ábra. Templomszentelés Mezőkövesd

labbi helyekre is szerveznek búcsújáró kiránduló utakat. 2000-ben Mezőkövesden az új „Kistemplom” szentelésén is több gyaláni is részt vett, ahogy ezt fénykép is tanúsítja (16. ábra). A képen Major Károlyné által készített zászlót viszik a Kisgyalániak.”⁶⁹

Pünkösöd

„Két napos ünnep, senki nem dolgozott ilyenkor. (A lovak ekkor kaphatták, az úgynevezett pünkösdi betegséget, mert nem mozogtak, nem dolgoztak.) A pap pirosba teszi a misét. Szentlélek eljövételének ünnepe. „Szentlélek Úristen, áraszd reánk ...”

„A kétrészes viselethez felül tartozott a blúz, amely többnyire galléros selyemblúz volt. Ez színében egyházi ünnep szerint is változott. Pünkösdkor piros, fehérvasárnapkor fehér blúz illet.”⁷⁰

„Mindenki nagyon szépen felöltözött, Sinkovics Ferkó bácsi mire a rossz ruhából felöltözött, csak a mise derekára ért oda Göllébe. Nem volt ám 5-6 férfiruha, mint most! Abba' tették el amit vasárnaponként rávett magára!”

Úrnapja

„Pünkösöd után Szentháromság vasárnapja következik, Somogyban több 18. század végi templomunkat szentelték tiszteletére, ezen a napon megyénkben sokfelé van búcsú (pl. Büssü, Balatonlelle stb.). A következő csütörtökön van Úrnapja, s mivel ez a katolikusok egyik legnagyobb ünnepe, régen munkaszünet és munkatiltalom kapcsolódott hozzá (jelenleg a következő vasárnap tartják meg. Úrnapján mindenütt körmenet volt, ahol a pap baldachin alatt vitte az Oltáriszentséget, s ezen a szertartáson minden hívő részt vett, még a pásztorok is bejöttek a faluba. Az úrnap körmenet útvonala mentén négy szabadtéri oltárt állítanak fel, az egyes sátrak készítői vetélkednek egymással, hogy kié a legszebb.”⁷¹ Göllében a 2000-es években készültek fényképek az Úrnap körmenetéről (17-28. ábra).

Fekete István így ír Úrnapja előkészületeiről, és ünnepléséről: „A két ember között békesség van, ünnepvárás, és akármire gondoltak jól van az úgy nagyon. A házak eleje el van már seperve... Vince már leverte a sátorfákat. .. Rakják, igazgatják, simogatják az ünnepi sátrat. A zöld gally körülveszi lassan az utca egy kis darabját, s homályos barlangja előtt már elkülönülve jár a hétköznapi élet. Magda körülsepi még a sátrat, Anna a lehullott gallyakat visszadobálja a kocsiba, s amikor egyedül maradnak, sötét már a sátor belseje, és a fonnyadó leveleket, de azok aléltan őrzik a fehér asztalt s a két szál gyertyát, és halk sodródásukban, szomorú zizegésükben mintha suttagás bujkálna. A gyertyatartók csillognak, mert üvegből vannak. Belül valami fényes port fújt rájuk az üvegesmester, amitől ezüstös fényben csillognak. (...) Az üvegből készült ezüst gyertyatartók kevélyen állnak az árnyékban, és csillognak, és unottan nézik a poros utcát, a kéziszőttes terítőt, a halvány nyárfagallyakat. (...) A templomajtó nyitva, az oltár a tömjén lágy ködében úszik, a zászlókat kiemelték már tartóikból, s most indulásra készen rezdülnek meg, mintha kifelé vágnának a napsütésben. A kóruson fogják már a harangköteleket, s a harangozás élvezettel vegyes tisztségét. (...) Az orgona már elhallgatott, az iskolás gyerekek már indulnak kifelé, megmozdult a lányok színes karéja, felállnak a fekete padsorok, felzendül újra az ének, s a zászlók meghajolnak a templomajtóban, selymük lobogására rászáll a nap, s a toronyba ujjongva zendül meg a harangszó. (...) Ekkor gyűjti meg Petiné a gyertyákat. Az ő sátruk ugyan az utolsó, de ma takarékoskodni nem lehet, s a gyertyák sápadt fénye tűnődve lobog a terítő felett. S a lángok láttak! Látták a gyerekek együgyű botorkálását, tiszta szemükbe a csodálkozást, látták a léptek keménységét vagy elesettségét, a fiatalság lüktető szívét s az öregek ráncos arcát, látták az elmúlt napokat, a panaszt, a reményt, a szerelmet, a bánatot, ruhákat és imakönyveket, zászlókat és pántlikákat. És látták a vágyat az ima betüibe a hit szárnyába kapaszkodva, és tudták, hogy az emberek emberi kicsinyességéért nem haragszik az, Aki semmiért sem haragszik. (...) az öreg Banádi esőt kér, mert a szénáját már behordta, Szabadi Gábor szép időt, mert a szénája még kint van. (...) Mindent láttak a kis lángok.”⁷²

69 Lanszkiné Széles G. 2007: 157. 173. 174.

70 Fehér Károlyné szíves közlése.

71 Király L. 2002: 94.

72 Fekete I. 1972.:77. 80.

17-28. ábra. Úrnapija Gölle 2000-es évek

„Pünkösöd után tíz nappal, Göllében nagy mise az oltáriszentséget kivitték a zombella⁷³ alá, ezt négy ember vitte, kiknek egyszerre kellett lépniük. A négy sátor a négy égtáj felé nézett, hársfalevéllal volt borítva kívülről, belülről fehér gyolcslepedő. A pap mind a négy sátorba bement, de nem beszélt, mégis jobban elmentek mint a misére. Hosszi menet volt. Esküdték és az Annus között (az út két oldalán az első két ház, ahogy beérünk Göllébe), a díszkapu itt a kövesút felett ívelt át, „Isten hozott!” fölirattal. Éppen akkor nyílt kerti virágokkal díszítették a díszkaput. Minden négy évben, gyűtt a püspök.” A két körmeneti zászló fehér selyemdamaszt, egyik oldalán olajfestésű Madonna, valamint Jézus található.

A fonói visszaemlékezés így hangzott: „Az úrnapi oltár készítése a mozgó ünnepek közé tartozik. Húsvétot követően hat hétre tartják. A körmeneten négy oltárt állítanak, amelyet a pappal és az oltáriszentséggel végigjárnak a hívek. Az úrnapi körmenetnek saját liturgiája van. A stációknál evangéliumot olvasnak, és a pap az égtáj felé áldást oszt. „Az emberek az áldás idejére letérdeltek, csak úgy harsogott, úgy énekelt az egész falu. A négy égtáj irányába négy sátrat készítettek az utcán, a négy evangéliumot olvasták fel bennük. Az 1950-es évektől, amikor a szorítás begyűtt, attól kezdve a templomkertben építették fel a sátrakat. Az 1970-es években maradt el az úrnapi sátor építése. Lécből összerakott vázra le-

veles ágakat, tölgyfaleveleket, virágokat helyeztünk. Két kocszi fiatalabb ágat is hoztak az erdőből. A megszentelt virágból mindenki kapott. Nyolc vázába fehér szegfűt raktunk. Szépen el volt látva. A sátor belső részébe szent képeket akasztottunk, asztalt állítottunk. Az asztalra vastag szentírásos könyvek, körörszt, gyertyatartó, vázába virágok kerültek, a földet letakartuk szőnyeggel. Minden család azt adott a sátor berendezéséhez, amiből neki volt a legszebb.”⁷⁴

Kisgyalánból az ünnep fényét emelendő, Csima Lajosné (Vörös Erzsébet) menyasszonyi ruháját vitték át Márton Erzsébet számára az 1950-es években Göllébe, mivel az anyagnak öltözött lányoknak fehér ruhát kellett viselniük. A két község között manapság is működik ez a jellegű kapcsolat.⁷⁵ „Elől rózsalevél hintő kislányok haladtak, kiskosárból rózsaszirmot szórtak az oltáriszentség előtt. A résztvevők nem népviseletet, hanem fehér selyemblúzt öltöttek magukra. A legfrissebb új menyecske állt elől. Négy egyházközségi tag vitte a zombellát, amelynek fehér volt a teteje, körül’ sallangós, gyaláni egyházközségi tag is vihette”.

Meg volt, hogy ki előtt áll a sátor. Oláh Lászlóné (Kovács Irénke) családjá 1967-től kezdve, 48 éven át vitte a sátordíszítést. Esküdték előtt mintegy 40 évig, Deresék, valamint a Szalai család előtt körülbelül 10 évig volt lomb-

74 Pál Elemérné (Zóka Margit) szíves közlése.

75 A kisgyaláni kalocsai himzésű miseruhát bérmlás alkalmából viselte a Püspök Úr az 1980-as években.

73 Az umbrella esernyő szóból eredeztetve.

sátor. A *vasúton alu'* nem építettek sátrat. Jelen években, a templom udvarában az úgynevezett Bástyán a templomdombon készül el az Úrnapi sátor. A fényképek alapján jól látható, hogy az évek előrehalad tával kisebbek lettek a sátrak, és 2018-ben már nem is építettek az oltár fölé sátrat (29. ábra), míg 1939-ben még be lehetett állni a sátor alá (30. ábra).

29. ábra. A templom előtt a Bástyánál Úrnapi oltár
2018-ban

30. ábra. Úrnapi sátor 1939-ből

Július 2, Sárlos Boldogasszony napja

Többszörösen előfordul naptárunkban a Boldogasszony napja. A régi magyar nyelvben Szűz Mária egyik neve Boldogasszony volt. Ezek az ünnepek fontos munkák megkezdésének időpontjait jelezték, amire az elnevezések is utalnak: Gyümölcsoltó Boldogasszony, Sárlos Boldogasszony.⁷⁶

„Az ünnepet népünk is fölkarolta, bizonyára azért, hogy az aratás idejére esik. Mária a Megváltót hordozza méhében, aki áldást hoz az emberekre és munkájukra. Innen a magyar neve is: Sárlos Boldogasszony.”⁷⁷

„Kisgyalán fogadott ünnepe Sárlos Boldogasszony, nagy ünnep. Lányok kapták a selyemblúzt, azért kapták mert átgütyt (Gölléből) a pap. A pusztáról is gyűttek be a misére. Mindenesetben napján tartott ünnep, mind a mai napig.” Mint már eddig is kiderült az új ruha fontossága, fokozottan fontos volt abban az esetben, ha a falu fogadott ünnepéről volt szó., és ha a plébános a saját falunkban tartotta misét.

„Július 2.-a annak tiszteletére vált a megemlékezés napjává, hogy a villám agyon vágta a csordásokat, valamint a teheneket, és hatalmas szélvihar kerekedett.” Nem emlékszik senki az évszámra, bár Bóna László visszaemlékezése szerint édesapja, aki 1866-ban született ekkor 9 éves gyerek volt, amikor ez történt. Az 1874-es anyakönyv tanúsága szerint 17 éves csordás János, Sebők Károly fia halt meg ekkor.⁷⁸

Augusztus 6, Urunk színeváltozása

„Augusztus 6. 1800-as években vasárnap tartott ünnep. Máig is tartott ünnep. Fekete betűs ünnep, ilyenkor csavartak egy kis újbort. A demokrácia nagyot változtattott a valláson.” „URUNK SZÍNEVÁLTOZÁSA napján a szőlőt áldja meg az Egyház (...) Kiskunfélegyházán az a hiedelem, hogy ezen a napon kezd a szőlő tarkulni.”⁷⁹

Augusztus 15, Nagyasszony napja

„Szűz Mária mennybemenetelének ünnepe. Teste nem lett a földé, hanem megdicsőült.”⁸⁰

Szeptember 8, Kisasszony napja

„Szeptember 8. Szűz Mária születésnapja, sok búcsújáró helyünknek legfőbb ünnepe.”⁸¹

„Világjárásra, távoli utazásra nem igen nyílt mód a szűkre szabott anyagi javak mellett. Az 1970-es évekig a búcsúba járás töltötte be ezt a szerepet. „Ez volt a kirándulás, más lehetőség nem volt.” De természetesen a kirándulás csak a másodlagos szempont, a vallás szerepe az első.

A leglátogatottabb búcsújáró hely Andocs volt, ahová is mind a mai napig járnak búcsúba.

Kisasszonykor, valamint Nagyasszonykor történtek a „processziók”. Ezek az időpontok az időjárást tekintve is kedvezőek voltak. 20. század elejéig, közepéig gya-

76 Bihari A., Pócs É. 1985:125.

77 Bálint S. 1937:116

78 Lanszkiné Széles G. 2007: 172.

79 Bálint S. 1937:119.

80 Bálint S. 1937: 120.

81 Bálint S.1937: 121.

log, később Igalig lovaskocsival, majd onnan az igali erdőn keresztül gyalog mentek a búcsúba.

Átlagosan 30–40 fő vágott neki az útnak. A búcsút megelőző napon indultak és egy Andocshoz közeli szénapajtában haltak meg. Ponyvát, pokrócot adtak a helyiek. A búcsúi ruhát a bugyorkötőben vitték. Amely 1 négyzetméter kékfestő anyagból készült. Mivel az anyagok általában 80 cm szélesek, ezért 20 cm-rel meg kellett toldani az anyagot, melyet alul egy boggal, és felül keresztben másik csomóval átkötöttek.

A búcsújáró menet elején haladó vitte a keresztet. Ez a kereszt ma már új, a régít „*elette a szű*”. Az új keresztre a régi korpuszt helyezték tiszteletből. Menet közben ide illő vallásos énekeket énekeltek. Több faluból mentek egyidőben, természetesen találkoztak útközben. „*Így egyszer a gölleiekkel találkoztán megmosolyogtatta a gyalániakat, mikor hallották, hogy a „Csordapásztort” (karácsonyi ének), énekelik, amit ugye nem búcsújáráskor illik előadni, de már kifogytak a búcsújáró dalokból.*”

Búcsújárásra már az öt éves gyerek is ment. Aki először ment Andocsra, azt az andocsi templom mellett szent kútnál megmosdatták, ezt hívták „*mosdatásnak*”. A mosdatást végző asszonyt attól kezdve körösztanjának kellett szólítani a gyerekeknek. Ezért „*már eleve valami komaságba keveredett mosdatta*” a gyereket. Például testvére bérmakörösztanja, nehogy az egész falu komasági viszonyba keveredjen a kört szűkíteni kellett.

Megérkezve, másnap reggel átöltözve mentek a misére, ahol következett a gyónás, majd az áldozás. Utána a búcsúban bábolvasót kellett venni az otthon maradt gyerekeknek, ajándék nélkül ugyanis nem lehetett hazajönni. Ezt, ahogy az 1920-as években ugyanúgy most is elvárják a gyerekek. Van, ami száz év múltával sem változik. Élelmet útközben nem vettek, hazafelé a „Bonnya-kútnál” ebédeltek meg a magukkal vitt kolbászból, szalonnából, pecsenyehúsból, kalácsból.

Otthon a „*várók*” az érkezők számára az érkezésükkor megcsendítették a harangot és énekel várták őket a templomban. A búcsújárók többsége a falusiak közül került ki, de a pusztaiak közül is velük tartottak páran.

A 1960-as évektől még buszt fogadtak ezekre a napokra, úgy utaztak. A 1970-es évektől kezdve saját autóval, ki-ki elviszi szomszédját, rokonát, komasszonyát.”⁸²

Szeptember 14, Szentkereszt felmagasztalása

Szeptember 14. Gyaláni Búcsú Mária neve napja. „*Búcsúkor a lányok kávészínű, fekete vagy más színű bársonyszoknyát vettek, elmentek a masina (cséplőgép) mellé, és megkeresték rá a pénzt. Na persze nem minden évben volt új szoknya. Búcsúkor minden háznak volt vidéki vendége. Sorakoztak az udvarokban a parasztkocsik, és az előlük kifogott lovak, a lovak nem tértek be az istállóba. Ma a hidakon az autók sorakoznak.*”

Október 20, Szent Vendel napja

„*Október 20. - a misét a temetőben tartják, mert itt van a kápolna Göllében. Sokan elmennek Gyalánból is.*”

„Az állattartók védőszentjére emlékeztek a göllei temetőben épített kápolnánál. 1754-ben a Dél-Dunántúlon marhavész-járvány pusztított, mely a göllei gazdákat sem kímélte. Őseink ekkor fogadták meg, hogy kápolnát építenek, és ott tartják meg a szentmisét, kérve a szentet, hogy kímélje meg őket e nagy csapástól. Szalai Jeremiás prépost plébános minden évben Szent Vendel tisztelete Göllében vendég papot kér fel a szentmise megtartására. (...) Elődeink először egy fogadalmi keresztet emeltek, még 1760-ban, majd 1786-ban elkészült a kápolna is, mely végleges formáját 1887-ben nyerte el. (...) Fekete István író vallásosságáról is megemlékezett. Mint az köztudott a község nagy szülöttje, aki a családi nevelés mellett a volt göllei parasztembereknek is köszönhetette hitét. Ahogy a Ballagó idő című életrajzi regényében is írja: „Itt kerületem kapcsolatba a természettel, a hittel és az egyszerű, de értékes parasztemberekkel”⁸³

„A kultusz elevenességét jelzi, hogy Göllében a templom melletti Hősök terén 2011-ben felállították Szent Vendel fasobrát. Alkotója subában, oldalán tarisznyával, kezében juháskampóval, lábánál báránnal formázta meg. Szépen fogalmazott felirata: SZENT VENDEL PÁSZTOR REMETE-APÁT 554-617 (...) Csodái főleg a járványos betegségek áldozatainak mutatkoztak, illetve azok tapasztalták jóságos közbenjárását, akik állataik bajaiban hívták segítségül. (...) Fogadott ünnepként tisztelik október 20-án Szent Vendel napját. A szobrot a hálás utókor nevében közadományból állíttatta Gölle Község Önkormányzata 2011. 10. 20. Faragta vitéz Varga Károly Szentgáloskér (31. ábra).⁸⁴ A templom fő homlokzatát is Szent Vendelről mintázott ólomüvegkép díszíti (32. ábra).

Mindenszentek

„*November 1. Sötétíteni kellett háború alatt, nem lehetett gyertyát égetni a temetőben tiltották, az ellenséges repülőgépek miatt.*”

Szentégimádás: „*Ilyenkor a rabokért is mondanak misét.*”

Márton napja

„November 11. Somogy megyében a következő katolikus templomok viselik Szent Márton nevét: Csökölly, Fonó, Fonyód, Polány (kápolna), Táská, Vörs. A templombúcsúra általában két héttel korábban meghívják a vendégeket. (...) Márton napján ismert hagyomány a *hízott lúd fogyasztása*, ez a szent legendájával függ össze.”⁸⁵

December 13, Luca napja

„*Nem volt szabad varrni! Előtte való nap varrtam. Nem tojtak a tikok, mert a lány varrt! Imádkoztam. Vót*

83 Fekete István Múzeum honlapja. www.feketeistvanmuzeum.hu/hirek/szvendel2013.htm Bodó Imre

84 Lukács L. 2014: 243. 244.

85 Király I. 2002:126. 127.

82 Lanszkiné Széles G. 2007: 171. 172.

31-32. ábra. Szent Vendel

öröm megmonyasodott⁸⁶ a tik. Monyas tikokat ha letojít akkor engedték ki mert nem volt kerítés.” Mindez a visszaemlékezés már mosolyogva történt, látszott Nagynéném tekintetén, és a kézlegyintése is ezt erősítette meg, nem igen hiszi, hogy a varrás és a tojások száma között valamiféle összefüggés lenne.

„December 13-án, Luca napján a fiuk, sokszor a legények is gerendát vagy vastagabb dorongot visznek magukkal, és azt beviszik a rokonok, vagy ismerősök családok konyhájába. Ott ráülnek és kórusban mondják: a kotyolás szövegét.

A mondóka befejezése után a gyermekek pénzt, a legények bort kapnak, majd odébb mennek egy házzal.”⁸⁷

86 tikmony, tojás

87 Varga Gy kézirat 1950-es évek.

December 24, Karácsony

„December 24. Mindenki a legszebb ruhájában, lehetőleg bársonyszoknyába ment a misére. Karácsony előtt a Bíró kiparancsu'ta a község kocsiját és elvitte a gyerekeket gyónni Göllébe. Kimé'ték a gyerekeket, amíg nem járt iskolába addig nem ment misére gyalog Göllébe. Ha nagy hó volt akkor lovas hókével eltolták a havat a földes útról.”

„A kis Jézusnak az asztal alá kis széna kévét tettek a háború előtt. Volt, aki az 1960 - as években is vitt az asztal alá szénát. Karácsonyi ünnepekkor felkeresték egymást este a komák. Az őszi munkák után egy kis beszélgetésre vágytak a sógorsággal, komasággal, egyéb atyafisággal.”

December 28, Aprószentek

„December 28-án, karácsony negyedik napján a fiuk fűzfavesszőből font korbáccsal járnak házról-házra. Beköszöntőül a szokásos mondókat használják.

Aztán ütni kezdik a korbáccsal a házban talált aszszonyokat, közben egyre mondják:

- Jó sütő-főző légy!
- Jó fonó-varró légy!
- Jó misejárom légy!
- A férjedhez kedves légy!

Kimennek még az istállóba is, ott a lovat, tehenet is megkorbácsolják:

- Jó vemhező légy! Nagy tejelő légy!

Mikor mindenkit megkorbácsoltak, ajándékot kapnak, és tovább mennek.

A fiatalabb férfiak is elmennek korbácsolni, mondókák nélkül. Főleg a komámasszony, a rokon menyecské, a barátok feleségei kapnak korbácsot, de az utcán talált távoli ismerősöket sem kerülik el.

A korbácsolás mondókája még az 1980-as években elhangzott, akkor még volt fiú, ki járt korbácsolni.”⁸⁸

„A karácsonyi szemét Aprószentek napján, felszórva a gyümölcsfára, hogy jó termés legyen.” „A karácsonyi hulladéknak, szemétnek különben mágikus ereje van.”

„Országszerte általánosnak mondható szokás, hogy a gyümölcsfákra szórják, azért hogy jobban teremjenek.”⁸⁹

Összegzésképp, a hagyományok közül már egyes szokásokat nem „gyakorolnak”, azonban a szentelt gyertyához, búzához, barkához, kötődő hagyományok jól ismertek mindenki számára. A szentelés után hazavitt, szentelt gyertya, barkaág, búzaszál becsben van tartva manapság is. Igaz, már nem rózsaszín szalagon függ a falon a gyertya, a búzaszál sem a rag alá van tűzve, hanem a szobában egy polcon kap helyet. Ez nem csupán az értékrend változással, hanem az anyagi javak gyarapodásával is összefügg. Amikor a Biblia, sőt a kenyér is a mestergerendán kapott helyet, hol másutt függhetett volna a gyertya, mint a falon, polcok híján. Van, ami egyszerűsödött a megnövekedett lehetőségek ellenére, a templomba-járás szokásai közül a „misére járó ruha” ünnepélyessége is. Amíg a korábbi években

88 Lanszkiné Széles G. 2007: 169.

89 Bálint S.1937: 28.

nagy hangsúlyt fektettek arra, hogy a színek összhangban legyenek az ünnepel, ma már sokan nem is ismerik a színek liturgiáját. A körmenetek is mára a templom köré helyeződtek. A búcsújárás sem gyalog történik. Leegyszerűsödtek az Úrnap sátrak is, nem fedí hóféhér gyolcslepedő, vagy zöld hársfa lomb. Azonban van, ami sokak számára nem változott, munka kezdéskor elhangzik a „*Jézus nevébe!*”, mint ahogy elhangzott száz évvel ezelőtt is: „*Az e'ső kaszavágásná: Jézus nevébe! Én is úgy vótam, ha nekiátam valaminek, mög máig is, ... főzni, kapáni...: a Jézus nevében!*”⁹⁰ „A vallásos szertartásokon való rendszeres részvétel biztosította a rendet az emberek életében, mintegy keretül szolgált. De a vallás tanításai nemcsak az ünnepi szertartásokon hangzottak el. Elkísérték az embert mindennapjaiban is. Mindig tudták, hogy létezik valaki, akit segítségül lehet kérni, akinek hálát lehet adni, a magányban sem kellett, hogy egyedül érezzék magukat.”⁹¹ A gyűjtés bizonyítja, hogy a hagyományok tisztelete és sok elfeledettnek vélt szokás ma is él.

Képek forrása:

- 5., 6., 14-16. Kisgyaláni lakosok által rendelkezésre bocsájtott fényképek.
 17-28. Hajder Edit által rendelkezésre bocsájtott fényképek.
 30. Horváth György által rendelkezésre bocsájtott fénykép.
 29. Nyerges Péter által készített fotó.
 1-4., 8-13., 31., 32. Lanszki Péter által készített fotók.
 7. Lanszki Zsófia által készített fotó.

Irodalom

- BÁLINT S. 1939: Adatok a magyar búcsújárás néprajzához. Ethnographia, L/3-4. 1939., pp. 193-200.
 BÁLINT S. 1937: Népünk ünnepei Az egyházi év néprajza. A Szent István-Társulat Kiadása. Budapest.
 BÁLINT S. 1989: Karácsony, Húsvét, Pünkösd. Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest.
 BÁLINT S. 2009: Sacra Hungária Népünk ünnepei. Ős- Kép Kiadó, Budapest.
 BIHARI A. és PÓCS É. 1985: Képes magyar néprajz. Corvina Kiadó, Budapest.
 BOGNÁR S. 2001: Új Ember, 2001. április 29. LVII. évf. 17. (2752.)
 EPERJESSY E. 2006: Puszták népe a Zselicben (1900-1950). Mikszáth Kiadó, Budapest.
 FEKETE I. 1976: Ballagó idő. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest.
 FEKETE I. 1972: Tíz szál gyertya. Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, Budapest.
 JELI J. 1998: Kölyökpárázs. Szerzői kiadás, Pécs.
 KIRÁLY L. 2002: Somogyi népszokások I. Kaposvár.
 KNÉZY J. 1975: A táplálkozás szokásai és rendszere Gige, Csököly, Rinyakovácsi és Kisbajom belső-somogyi községekben. A Kaposvári Rippel-Rónai Múzeum Közleményei, Kaposvár pp. 103-118.
 KNÉZY J. 2013: Céhes adatok a somogyi pék és mézesbábos mesterekről az 1810-es évektől 1869-ig. A Kaposvári Rippel-Rónai Múzeum Közleményei, Kaposvár pp. 103-118. 251-260.
 LANSZKINÉ SZÉLES G. 2011: Ember és természet viszonya: a határ-, a dűlőnevek és a dűlő- utak ismeretének tükrében. Acta Scientiarum Socialium Kaposvár University No.34, Kaposvár pp. 111-135.
 LANSZKINÉ SZÉLES G. 2007: Kisgyalán története és néprajza. Kiadta a Kisgyalán Községi Önkormányzat, Kaposvár.
 LANSZKINÉ SZÉLES G. 2011: Falucsúfolók, szállóigék és a falvak egymás közti divatja. Acta Scientiarum Socialium Kaposvár University No.34, Kaposvár pp. 181-196.
 LANSZKINÉ SZÉLES G. 2013: Fonó története és néprajza. Kiadta a Fonó Községi Önkormányzat, Kaposvár.
 LANSZKINÉ SZÉLES G. 2013: Életfordulók és közösen végzett munkák ételei és szokásai az 1940-es évektől napjainkig. A Kaposvári Rippel-Rónai Múzeum Közleményei, Kaposvár pp. 261-298.
 LÉVAINÉ GÁBOR J. 1963: Komatál. - Ethnographia LXXIV. Évf. 2. pp. 230-260.
 LUKÁCS L. 2014: Szent Vendel tiszteletéről Somogyban. A Kaposvári Rippel-Rónai Múzeum Közleményei 3. Kaposvár pp. 235-246.
 MNL. SML. Szemelvények a közigazgatási iratokból, vegyes számadásokból (1866-1948).
 ROSTA E. és RÁBAI A. 2007: Hiedelmek hagyományok babonák. Korona Kiadó, Budapest.
 SELMECZI KOVÁCS A. 2014: Nemzeti jelképek a magyar népművészetben. Cser Könyvkiadó és a Néprajzi Múzeum, Budapest.
 SZABÓ T. és K. GODA GY. 1984: Somogy megye műemlékjegyzéke. Somogy megyei nyomdaipari Vállalat, Kaposvár.
 TÁTRAI ZS. és MOLNÁR E. 1997: Jeles napok, ünnepi szokások. Mezőgazda Kiadó, Budapest.
 TÉSZABÓ J. 2011: Húsvét Magyar hagyományok. Kossuth Kiadó, Budapest.
 VÁRKONYI I. 1984: Somogy megye helységneveinek rendszere. Somogyi Almanach 41. szám. Kaposvár, pp. 3-71.
 VÁRKONYI I. 1988: Büssüi tájszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest.
 VARGA GYULA Kisgyalán története (kézirat) pp. 1-32.
 A katolikus egyházi év ünnepei. A magyar parasztság életében ... hunyadilaca.hu/zene/segedanyag/egyhazi_unnepek.pdf
 Fekete István Múzeum honlapja www.feketeistvanmuzeum.hu/hirek/szvendel2013.htm Bodó Imre
 Kisgyaláni római katolikus templom (műemlék) | Somogyi Érték somogyiertekek.hu/somogyi.../kisgyalani-romai-katolikus-templom-muemlek.html
 Keresztjári napok – Magyar Katolikus Lexikon lexikon.katolikus.hu ›
 Malonyai D.: A magyar nép művészete - MEK mek.oszk.hu/01600/01671/html/index.html
 Mária-ház - Magyar Néprajzi Lexikon / mek.oszk.hu/02100/02115/html/3-1561.html

⁹⁰ Eperjessy E. 2006.

⁹¹ Bihari A. és Pócs É. 1985: 185.